

Nr 206

Av herr **Björck** i Nässjö, om utredning angående de värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden.

Vid inryckningen till den första militärtjänstgöringen ställs den värnpliktige inför en mängd främmande situationer. Han tvingas anpassa sig till förhållanden som för honom framstår som främmande. Under senare år har också de värnpliktigas personliga och sociala bakgrund förändrats. Skolan, för att ta ett exempel, fostrar eleverna till att vara kritiska och att kräva rationella förklaringar av förhållanden och rutiner. De ökade möjligheter till intryck av skilda slag som i dag erbjuds varje människa verkar i samma riktning. Det måste därför vara en angelägen uppgift för förbanden att redan från första stund ge de inryckande en meningsfull information om avsikten med sådana ting som markant avviker från det civila livet. Befälet måste också ha förståelse för att anpassningen i många fall kan ta en viss tid. En positiv attityd från befälets sida redan från början är av största betydelse för att utbildningen skall kunna genomföras med bästa möjliga resultat.

Någon av värnpliktsutbildningens första dagar bör en paneldiskussion anordnas, där företeelser som man erfarenhetsmässigt vet brukar framkalla dålig stämning bland de värnpliktiga tas upp och utreds. Vid denna diskussion bör ett reserv- eller värnpliktigt befäl, personalvårdskonsulenten och förbandets auditör deltaga för att ge arrangemanget en civil prägel. Syftet skall vara att för de värnpliktiga klarlägga meningen med och nödvändigheten av ytligt sett meningslösa övningsmoment.

Information bör likaledes så tidigt som möjligt ges om utbildningens långsiktiga målsättning och uppläggning och varje moment sättas in i sitt rätta sammanhang. Ett enskilt övningsmoment kan annars lätt ge intryck av meningslöshet. Den värnpliktige bör också — i möjligaste mån — redan från början få upplysning om sin placering och funktion i krigsorganisationen. Utan denna information är det förståeligt om många upplever den fredsmässiga värnpliktsutbildningen som osammanhängande och i vissa delar omotiverad.

Utbildningen

Den militära utbildningen syftar till att den enskilde värnpliktige skall uppnå personlig färdighet och kunskap i sin befattning. Träning av förmågan

till samverkan och lagarbete med andra i samma förband ingår också som viktiga moment. Förbanden måste vidare utbildas i sin helhet och tillsammans med andra förband. Kunskapen om och förståelsen för de olika momenten i den militära utbildningsgången är en absolut förutsättning för motivation och trivsel under värnpliktstiden.

Cheferna på lägre nivåer måste ges möjlighet att minst en gång i veckan få göra en samlad genomgång och hålla diskussion med de värnpliktiga om utbildningen och de allmänna förhållandena på förbandet. Här måste de värnpliktiga ha möjlighet att få komma med frågor och kritik, såväl positiv som negativ, samt ha möjlighet att lägga fram konstruktiva förslag till förbättringar.

De militära formerna

Mycken kritik har riktats mot de militära formerna och de, som man ofta uppfattar dem, ovanligt hårda kraven på disciplin och ordning. Klart är, att man inte får göra avsteg från sådana regler som krävs för att olyckor skall undvikas i fredstid och framför allt i krigssituationer. De krav som en eventuell krigssituation kan komma att ställa på de enskilda och förband måste ligga till grund för utformningen av dessa regler.

Det är också klart att varken enskilda eller förband kan fungera utan att laganda, samarbete och lojalitet präglar utbildningen och övningsverksamheten. Därför är det av stor betydelse att befälen kan förklara och skapa förståelse för nödvändiga militära former. Förstår inte värnpliktiga de olika bestämmelsernas bakgrund och funktion kan man heller inte kräva total lojalitet av dem i alla sammanhang.

Många av de bestämmelser, som nu är i kraft, grundar sig till en del på svensk erfarenhet av hur militär utbildning bör bedrivas, men också — och kanske framför allt — på utländska erfarenheter av de krav som kan ställas på de värnpliktiga i olika krigssituationer. Utländsk erfarenhet pekar entydigt på att endast soldater och förband, som utbildats under tämligen hårda former, klarar sina uppgifter och därmed har den största möjligheten att överleva. Detta faktum betonas inte tillräckligt i upplysningsverksamheten för de värnpliktiga.

Det militära formsystemet vid våra förband framträder f. n. i två huvudtyper. Dels finns ett system av former som gäller på kasern eller förläggning och som uppfattas som onödigt formalistiskt, dels finns ett system av former som gäller under den mer fältmässiga verksamheten. Den senare typen accepteras i allmänhet av de värnpliktiga. Där läggs också huvudvikten just vid det som är viktigt från fältmässig synpunkt.

Mot denna bakgrund förefaller det militära form- och disciplinsystemet behöva överses och anpassas till de krav som verksamheten i fält uppställer. Formsysteem på förläggningsplatserna måste utformas med utgångspunkt från dessa huvudkrav.

Försvarsupplysning

Försvarsupplysningen ingår som en väsentlig del i värnpliktsutbildningen. Den syftar till att skapa förståelse för hela det komplex i vilket värnpliktsutbildningen är en del. Tyvärr har många förband i dag, på grund av knapphet på tid och kvalificerad personal, reducerat denna verksamhet till ett minimum. Detta är otillfredsställande, då det allvarligt minskar den enskildes möjligheter att sätta sin egen roll i relation till de större sammanhangen.

Stor vikt måste läggas vid att resurser ställs till förfogande för en grundlig försvarsupplysning. Denna skall ges på ett lättfattligt men ändå sakligt sätt och förmedla allsidig information. Det är väsentligt att upplysningen är aktuell och inte, som tyvärr i dag ofta är fallet, slentrianmässig. Det är nödvändigt att ta upp de grundläggande, strategiska taktiska problemen och målsättningsfrågorna till ingående behandling. Rädslan för att tangera politiska frågeställningar får inte leda till att viktiga moment helt utelämnas.

För att upplysningsarbetet skall få en fastare utformning måste den tid som finns anslagen för detta ändamål utökas i omfång och systematiskt inplanteras under hela utbildningstiden. Ett par timmar per månad torde vara en lämplig omfattning. Upplysningen bör alltid ske i mindre grupper, så att möjligheter för diskussion är goda.

I samband med försvarsupplysningen bör också andra fredsbevarande insatser belysas. Arbete, som på sikt kan få den största betydelse för världsfreden, bedrivs på många ställen i världen, och inblickar i detta arbete torde vara ett värdefullt komplement till upplysningen om den militära säkerhetspolitiken. Direktkontakter med företrädare för FN och andra internationellt verksamma organisationer bör erbjudas de värnpliktiga någon gång under grundutbildningen.

Fritid

Eftersom många värnpliktiga under sin tjänstgöringstid inte är förlagda i närheten av sin hemort, är det angeläget att betydande insatser görs för att skapa möjligheter till sysselsättning under fritiden. Huvudansvaret för detta bärs av personalvården. Verksamheten kan även betraktas som ren ungdomsverksamhet och skall därför inte enbart finansieras av medel från fjärde huvudtiteln utan också med kommunala och statliga bidrag för fritidsverksamhet. Genom speciella överenskommelser mellan kommuner och förband bör dessutom olika former av subventionering av viss fritidsverksamhet i ökad omfattning kunna åstadkommas.

Krav på varmvatten på samtliga förläggningar och ett rimligt antal duschar för de värnpliktiga kan tyckas alltför självklara för att framföras, men

fortfarande finns förläggningar som är ytterligt bristfälligt utrustade i dessa avseenden. Förbättringar av dessa måste ges en mycket hög prioritet vid fördelning av tillgängliga resurser. Strävan måste vara att inget logement skall ha mer än 10 bäddar. Den typ av möblering där två eller flera bäddar är placerade i höjd skall successivt avskaffas.

Marketenterierna måste ges en mera »civil» och trivsamt atmosfär. I synnerhet då nya anläggningar uppföres måste inredningsarbetet ägnas stor omsorg. Många marketentierier är i dag alltför sterila och tråkiga för att fylla funktionen av ett trevligt serveringsställe, dit de värnpliktiga kan gå för att få avkoppling inom förbandsområdet.

Försäljning av mellanöl på marketenterierna efter tjänstetid bör införas över hela landet.

Ekonomiska förmåner

Värnpliktstiden är för det stora flertalet en ekonomiskt sett svår tid. I synnerhet de värnpliktiga, som före grundutbildningen haft förvärvsarbete, har svårt att anpassa sig till en relativt blygsam »inkomst».

Det penningbidrag som utgår till samtliga värnpliktiga är avsett att täcka de nödvändigaste dagliga behoven. För den genomsnittlige värnpliktige är det dock svårt att täcka dessa behov med det nuvarande bidraget. Det synes därför välmotiverat att höja bidraget, så att det verkligen motsvarar de kostnader den värnpliktige har. En höjning till 10 kronor i grundbidrag per dag torde vara rimlig. Motsvarande justeringar bör göras för underbefäls- och underofficersuttagna.

Strävan måste vara att så långt det är möjligt anpassa tjänstgöringstid och tjänsteställning till varandra. Detta är inte minst väsentligt ur ekonomisk synvinkel.

Vidare framstår de befälsuttagna och då framför allt de underofficersuttagna utbildningspremie för den vanlige värnpliktige såsom orättfärdigt hög i förhållande till den extra arbetsinsatsen. Dessa och andra skäl talar för en översyn av systemet med tjänstgöringspremier och utbildningspremier för vanliga värnpliktiga och underbefäls- samt underofficersuttagna. I framtiden torde utbildningspremien helt kunna slopas. De fördelar som tidigare låg i att kvalificerad personal kunde lockas till befälsutbildning genom ekonomiska fördelar skulle visserligen försvinna, men genom moderna förfinade intagningsmetoder kommer troligen de bäst lämpade ändå att uttagas till dessa befattningar.

I samband med ett slopande av utbildningspremien måste tjänstgöringspremiens konstruktion förändras. Premien bör baseras på en progressiv skala för att kompensera bortfallet av utbildningspremien. För att uppnå en större rättvisa mellan befälsuttagna och vanliga värnpliktiga bör premiens bottenbelopp höjas, medan slutsumman för exempelvis de underoffi-

cersuttagna i stort sett förblir av samma storleksordning som för närvarande.

För att den värnpliktige skall ha möjlighet att besöka hemmet utgår så kallade fria resor. Denna form av bidrag är särskilt värdefull, eftersom den i någon mån kompenserar en kommendering till en från hemmet avlägsen ort. Antalet resor bör emellertid ytterligare utvidgas. Systemet skulle lämpligen kunna utformas så, att den värnpliktige under alla veckohelger och övriga ledighetsperioder av längre art får möjlighet att fritt utnyttja tåg och buss (och i vissa extremfall även flyg) från förbandsorten till två i förväg utvalda orter. Därigenom skulle han få möjlighet att besöka såväl föräldrar som hustru/fästmö även om dessa inte bor på samma ort. Under sommarmånaderna bör en av de två utvalda orterna kunna utbytas mot eventuell sommaruppehållsort för de anhöriga.

De värnpliktiga är försäkrade mot skada och sjukdom och dessutom grupplivförsäkrade enligt i stort sett samma normer som gäller för statsanställda. Fyllig information måste ges vid inryckningen om dessa förmåner. Försäkringsbelopp som skall utgå exempelvis vid skada måste utbetalas till den värnpliktige med stor skyndsamhet. En utredning är påkallad för att göra en total översyn av bestämmelserna för värnpliktsförsäkringssystemet, varvid värnpliktsutbildningens tvångskaraktär samt de i jämförelse med de flesta statliga tjänster större riskerna särskilt beaktas.

Demokrati i försvaret

Det måste ligga i samhällets intresse att den värnpliktige under sin tjänstgöringstid i möjligaste mån får ett positivt intryck av den militära miljön. Även om vi genom den allmänna värnplikten kan uppfylla de kvantitativa kraven på försvaret, så kommer resultaten av utbildning och tjänstgöring alltid att vara beroende av den värnpliktiges inställning. Förbättrade attityder hos de värnpliktiga förutsätter förbättringar av de värnpliktigas villkor. Vägen till sådana förbättringar måste gå genom en organisering som ger de värnpliktiga sådana möjligheter att medverka i beslutsprocesserna, som står i överensstämmelse med kraven på ansvar och lojalitet bland de värnpliktiga själva och inom försvaret i dess helhet. Förbättringar på detta område kan bl. a. ske genom att den värnpliktige i högre omfattning får möjligheter att påverka sin egen närmiljö. Den institution som f.n. skall ge de värnpliktiga möjligheter till inflytande är förbandsnämnden. Denna har emellertid i de allra flesta fall små möjligheter att påverka rådande förhållanden.

Skall nämnderna också ha möjlighet att genomföra beslutade förbättringar måste de få förvalta vissa ekonomiska medel.

Ett annat problem vad beträffar förbandsnämnderna är att valen av representanter sker alltför kort tid efter inryckningen. Detta gör att de värn-

pliktiga har mycket begränsade möjligheter att skaffa sig kännedom om de kandidater som nomineras. Möjligheter måste skapas efter exempelvis en månad efter det att val har hållits att utlysa omval av representanterna i förbandsnämnderna.

Förbandsnämnderna isolerat kan emellertid inte — inte ens om avsevärda förbättringar genomförs — tillgodose kraven på inflytande för de värnpliktiga. Därför måste ytterligare former för inflytande skapas. Inrättandet av förtroenderåd på alla nivåer inom förbanden kan förbättra situationen avsevärt.

Varje pluton skall genom val utse ett förtroenderåd bestående av tre personer. Förtroenderådet skall ha till uppgift att vid regelbundna sammanträffanden med plutonsbefälet framföra de värnpliktigas önskemål och synpunkter och diskutera aktuella problem. För att hela plutonen skall kunna hållas informerad bör dessutom en gång i veckan en timme under tjänstetid ägnas åt information och diskussion mellan förtroenderådet och de övriga plutonmedlemmarna. Under dessa diskussionstimmar kan plutonen framföra och diskutera förslag till förbättringar av förhållanden på förbandet.

Vid dessa informationsträffar skall dessutom plutonsbefälet lämna information om den kommande veckans program. Även om det ofta finns fastställda scheman för den närmaste tiden fordrar många detaljer ofta ytterligare information.

Den representant i plutonens förtroenderåd som erhållit de flesta rösterna skall ingå i kompaniets förtroenderåd. Detta förtroenderåd skall verka på samma sätt som plutonens förtroenderåd, med informationsträffar och diskussioner o. s. v.

Förtroenderådet bör överta de uppgifter som i dag åvilar kompaniassistenten. Denna befattning bör alltså kunna avskaffas.

Många frågor som är angelägna och aktuella för de värnpliktiga rör förbandets intendenturavdelning. Förbandets intendent skall därför eftersträva att hålla bättre kontakt med de värnpliktiga genom besök vid förbandets olika avdelningar, gärna i samband med förtroenderådets sammanträden.

Konferens för värnpliktiga

Försvarsministern har beslutat att fr. o. m. 1970 årligen anordna en konferens för värnpliktiga, s. k. värnpliktsriksdag. Värnpliktsriksdagen kan komma att bli ett lämpligt forum för de värnpliktiga för diskussion och möjligheter till påverkan rörande de värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden. Den utformning som bestämmelserna för anordnandet av riksdagen har fått kan däremot ifrågasättas.

Den del som berör de politiska ungdomsförbundens information vid förbanden är av flera skäl olyckligt utformad. Valet till värnpliktsriksdagen

bör betraktas som ett fackligt val, inte ett politiskt. I bestämmelserna har i och för sig inte påtalats att någon koppling mellan kandidaterna och ungdomsförbunden skall ske, men å andra sidan har inte heller motsatsen fastställts. På denna punkt är det nödvändigt att det ges klara direktiv.

Om man från myndigheternas sida anser att sammankopplingen är önskvärd, då har man åsidosatt en stor grupp värnpliktiga, nämligen den som inte önskar identifiera sig med något politiskt ungdomsförbund utan enbart vill företräda vissa åsikter i värnpliktsfrågor.

Det är alltså ett starkt rättvisekrav att alla kandidater skall få kandidera under lika villkor.

I sig är det av stort värde att de politiska ungdomsförbunden får komma ut på förbanden för att lämna information. Men denna information skulle lika väl kunna lämnas vid en annan tidpunkt.

Det är vidare olyckligt att informationen har fördelats över olika dagar och under icke tjänstetid. Detta innebär att de inblandade parterna varken kan lämna eller ta emot information under lika villkor. Därför skall information ges under en och samma tidpunkt. Och under tjänstetid.

De arbetsuppgifter som i samband med värnpliktsriksdagen ålägges de politiska ungdomsförbunden kommer att fordra avsevärda ekonomiska insatser om objektivitet och meningsfullhet skall eftersträvas. Mot bakgrund av att det bör ligga i samhällets intresse att nämnda information ges, bör också statliga bidrag utgå för denna verksamhet. Detta bidrag bör vara utformat efter principen om grundbidrag.

Med anledning av vad som i motionen anförts hemställer undertecknad,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning angående de värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden i enlighet med vad i motionen anförts.

Stockholm den 22 januari 1970

Anders Björck (m)
i Nässjö
